

KONSTRUKCJA JEDNOLITEGO PAŃSTWA NIEMIECKIEGO W OKUPACYJNYCH AKTACH PRAWNYCH

Prawo stoi w bliższym kontakcie z państwem, niż jakakolwiek inna dziedzina stosunków społecznych. Nic więc szczególnego w twierdzeniu, że również i zagadnienie przyszłej konstrukcji jednolitego państwa niemieckiego jest przede wszystkim zagadnieniem prawa.

Od razu wyłania się wszakże pytanie, jakiego prawa? W momencie bezwarunkowej kapitulacji b. Rzeszy Niemieckiej znalazły się państwa zwycięskie w obliczu tego właśnie pytania: jakie prawo obowiązywać ma na terenie pokonanego i kapitulującego państwa niemieckiego? Oczywiście natychmiast nasuwała się odpowiedź, że w pierwszym rzędzie powinno tam obowiązywać prawo międzynarodowe. Ale czy tylko prawo międzynarodowe, a jeśli tak, to jakie akty międzynarodowo-prawne? A jeśli nie tylko prawo międzynarodowe, to jakie działy względnie jakie akty prawa niemieckiego, dotychczas obowiązującego, powinny utrzymać swą moc prawną? Słowem, co utrzymać w mocy z dotychczasowego prawa niemieckiego, a co zmienić? Liczba tych pytań rosła. Okupanci oświadczyli wyraźnie, że obejmują najwyższą władzę na zdobytym terytorium niemieckim, ale nie zamierzają anektować tego terytorium. A więc tym samym stwierdzili, że pokonane państwo niemieckie jest tylko przedmiotem okupacji, dodajmy od razu, okupacji o charakterze dotąd nieznanym w teorii prawa międzynarodowego. Skoro państwo niemieckie jest okupowane, to znaczy, że ta okupacja kiedyś się skończy, że ma ona charakter przejściowy. A wtedy, gdy okupacja się skończy, wyłoni się sprawa ustroju okupowanego dotąd państwa niemieckiego. I znowu pojawia się dalsze pytanie: czy ten ustrój państwowy okupowanych Niemiec może być zagadnieniem prawa międzynarodowego, czy też jest to już inna płaszczyzna prawna? Nie przekorne rozważanie teoretyczne, lecz właśnie i wyłącznie praktyka mnożyła listę tego rodzaju pytań.

Przystępując do rozważań nad przyszłym państwem niemieckim, jako zagadnieniem prawnym, należy oczyścić drogę wiodącą do tego celu. Należy usunąć z tej drogi mnóstwo kazuistycznych, jakkolwiek

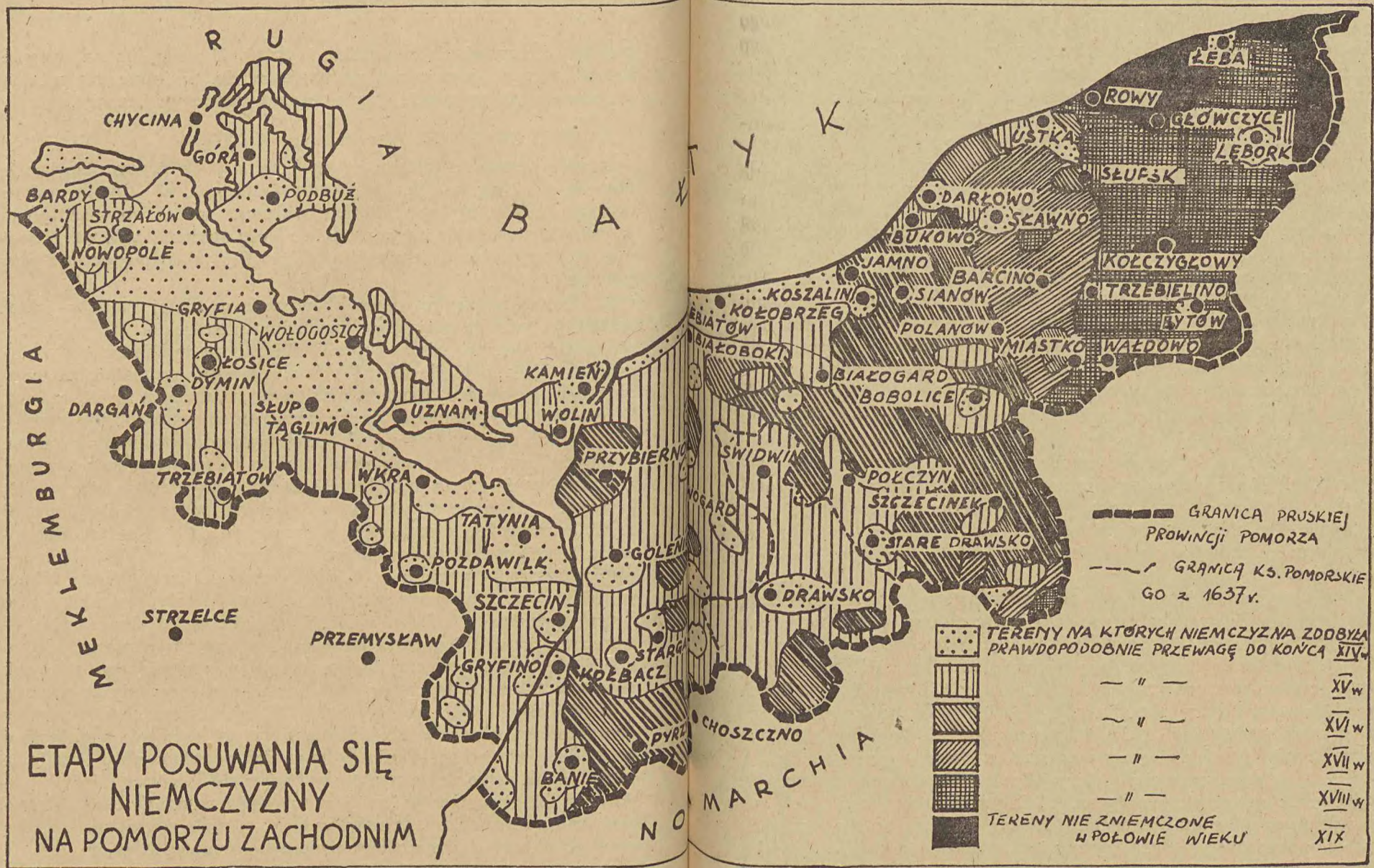
bardzo interesujących zagadnień i pytań. Dlatego już na wstępie należy uczynić zasadnicze zastrzeżenie, że niniejsze rozważania ograniczają się wyłącznie do płaszczyzny prawa publicznego.

I. JAKIE PRAWO OBOWIĄZUJE NA TERYTORIUM NIEMIECKIM?

A więc przede wszystkim należy ustalić, jakie prawo obowiązuje obecnie na okupowanym terytorium niemieckim? Pytanie jakie wymaga odpowiedzi pod kątem widzenia źródeł obowiązującego prawa. Odpowiadając na to pytanie należy stwierdzić, że na okupowanym terytorium niemieckim obowiązują następujące systemy prawne:

1. Prawo międzynarodowe obowiązuje w takiej skali, w jakiej stosują je państwa okupujące terytorium niemieckie. To zastrzeżenie jest konieczne, gdyż okupanci nie stosują w Niemczech postanowień Konwencji Haskiej IV, lecz opierają, względnie powinni oprzeć okupację na zasadach ustalonych w umowie poczdamskiej. Z tego względu niemiecka nauka prawa międzynarodowego operuje w tej chwili rozróżnieniem prawa międzynarodowego na powszechne i partykularne. Jest to subtelność o charakterze nie tylko prawnym, a posługiwanie się tą subtelnością zmierza głównie do celów politycznych. Chodzi o stworzenie w tej chwili odskoczni do przyszłej teorii o krzywdzie niemieckiej, o krzywdzie „dla której skonstruowano nawet partykularne prawo międzynarodowe“. Określenie — partykularne — nabiera w takim kontekście szczególnego zabarwienia. Poza tym ważne jest jeszcze jedno teoretyczne zagadnienie z tym związane. Nauka niemiecka rozważa w tej chwili, czy powszechne prawo międzynarodowe łamie prawo partykularne? Odpowiedź niemiecka jest oczywiście pozytywna; w przekładzie na język potoczny chodzi o to, że nauka niemiecka domaga się stosowania w chwili obecnej Konwencji Haskiej IV, a nie postanowień umowy poczdamskiej. A więc jest to po prostu przygotowywanie teoretycznej podbudowy do przekreślenia postanowień poczdamskich. Pomijając te wszystkie zagadnienia wystarczy stwierdzić, że prawo międzynarodowe w takiej postaci, w jakiej ono stosowane jest na okupowanym terytorium niemieckim, stanowi w każdym razie zespół norm, uznanych co najmniej przez cztery państwa okupujące Niemcy.

2. Prawo niemieckie powszechne (Reichsrecht) dysponowane jest wyłącznie przez Sojuszniczą Radę Kontrolną nad Niemcami. Ta dyspozycja wyraża się w tworzeniu nowych ustaw, zmianie dotychczasowego ustawodawstwa niemieckiego lub derogacji ustaw hitlerowskich. Szczegółowe omówienie tego zagadnienia jest przedmiotem drugiej części niniejszej rozprawy. Tutaj wystarczy jedynie

Mapka do art. „Dzieje Pomorza Zachodniego”

dodać, że kompetencje Sojuszniczej Rady Kontroli w zakresie tworzenia powszechnego prawa niemieckiego z natury rzeczy ograniczone są do najważniejszych, kluczowych zagadnień prawa, zarówno publicznego, jak i prywatnego. Można tutaj dodać, że współczesna nauka niemiecka tworzy i w tej dziedzinie konstrukcję niemieckiego prawa partykularnego (Mehrzonenrecht) rozumiejąc przez to prawo partykularne, tworzone dla Bizonii i ewent. w przyszłości dla Trizonii. Widzimy z tego, że niemieckie prawo partykularne powoływane jest do życia w następstwie łamania postanowień poczdamskich.

3. Prawo niemieckie strefowe (Zonenrecht) tworzone przez każde państwo okupujące w jego własnej strefie. Jest ono wyrazem zwierzchnictwa strefowego okupanta w danej strefie niemieckiej. Na ogół jest to ustawodawstwo o charakterze wykonawczym w stosunku do ramowych ustaw Sojuszniczej Rady Kontroli. Jest to więc ustawodawstwo zharmonizowane i zgodne z postanowieniami poczdamskimi.

4. Prawo krajowe (Landesrecht) tworzone jest przez parlamenty krajowe we wszystkich strefach. Będzie ono przedmiotem szczegółowego omówienia w trzeciej części niniejszej rozprawy. Prawo krajowe stanowi niejako wentyl bezpieczeństwa dla całego obrotu prawnego na okupowanym terytorium niemieckim i zaspokaja ono wszystkie codzienne potrzeby tego obrotu. Wymaga ono zatwierdzenia przez dowódcę okupacyjnego strefy, w której dany kraj jest położony.

Statyczny obraz powyższych systemów prawnych przedstawia się bez zarzutu. Zdawałoby się, że taki hierarchiczny układ systemów prawnych stanowić może określoną podstawę do odpowiedzi na pytanie, jaki system prawny w danym wypadku obowiązuje. Dynamika tych czterech warstw prawnych nacechowana jest niezliczoną liczbą punktów tarć i zgrzytów. Praktyka obrotu prawnego na okupowanym terytorium niemieckim jest niezmiernie odległa od prostoty przedstawionego wyżej obrazu czterech systemów prawnych.

Dla niniejszych rozważań należy jednak znaleźć stanowczą i prostą odpowiedź na to nękające pytanie: jakie prawo obowiązuje na okupowanym terytorium niemieckim? Można dodać, jakie ostatecznie prawo obowiązuje, podkreślając w ten sposób poszukiwanie jednego klucza, który by umożliwiał wyjście z wszelkich kolizji w ramach przedstawionego wyżej mechanizmu, złożonego z czterech zasadniczych systemów prawnych.

Odpowiedź jest, zdaje się, bezsporna. Czołowym regulatorem całego systemu prawnego, kształtującego losy obecnych i przyszłych Niemiec, jest prawo międzynarodowe. Sporna może być co naj-

wyżej sprawa stosowania tej czy innej normy prawa międzynarodowego, tego czy innego aktu prawa międzynarodowego. Niesporna jest zasada, że prawo międzynarodowe jest jedyną płaszczyzną prawną do rozpatrywania wszelkich zagadnień niemieckiego obrotu prawnego teraz i będzie tą jedyną płaszczyzną również w najbliższej przyszłości. Prawo międzynarodowe stanowi tę płaszczyznę nie tylko jako czynnik koordynujący całość zagadnień niemieckich, całość okupacji b. Rzeszy Niemieckiej, w chwili obecnej. Prawo międzynarodowe oddziałuje również w tej chwili na daleką przyszłość w sposób przesądający o tej dalekiej przyszłości państwa niemieckiego. Czyni to w sposób dwojaki:

1. Pierwsza droga wiedzie poprzez stosowanie generalnej klauzuli transformacyjnej, przy pomocy której prawo międzynarodowe zostaje wprowadzone przez konstytucje krajowe jako część składowa wewnętrznego prawa niemieckiego — teraz i w przyszłości. Ta generalna klauzula transformacyjna nawiązuje do konstytucji wejmarskiej, która w art. 4 zawierała następujące postanowienia: „Die allgemein anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des deutschen Reichsrechts“. Trudno tutaj rozważać wszystkie zagadnienia teoretyczne, związane z taką generalną klauzulą transformacyjną oraz z cytowanym wyżej art. 4 konstytucji wejmarskiej. Ogromna literatura niemiecka na ten temat może się dzisiaj przyczynić do wyjaśnienia niejednej ukrytej myśli z dzisiejszych konstytucji krajowych. Niejedną ciekawą myśl dorzucić może również stenogram z posiedzeń Reichstagu z 1919 roku, jeśli się przeczyta fragmenty dyskusji, dotyczące uchwalania art. 4 konstytucji wejmarskiej. Zostawiając na uboczu te wszystkie rozważania teoretyczne, należy dla naszych celów stwierdzić, że powszechnie uznane reguły prawa międzynarodowego są to normy prawne, uznane przez wszystkie cztery mocarstwa okupujące terytorium niemieckie. Normy te podane są w takiej czy innej postaci przez Sojuszniczą Radę Kontroli nad Niemcami do użytku praktycznego. Art. 4 konstytucji wejmarskiej odżywa obecnie we wszystkich konstytucjach krajowych. W poszczególnych strefach okupacyjnych przedstawia się to następująco:

a) w strefie radzieckiej. W konstytucji Land Mark Brandenburg, w art. 37 (3), czytamy: „Die anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des Rechts der Mark Brandenburg“. W konstytucji Land Sachsen-Anhalt, art. 60 (2) czytamy: „Die allgemein anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des Rechts der Provinz“. W konstytucji Land Mecklenburg-Vorpommern, w art. 100 (2), czytamy: „Die allgemein aner-

kannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des Rechts des Landes“. W konstytucji Land-Thuringen w art. 42 czytamy: „Die anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des Rechtes des Landes Thuringen“. Projekt konstytucji, opracowanej dla przyszłego państwa niemieckiego przez socjalistyczną partię jedności Niemiec (SED), stwierdza w art. 85 (2): „Die allgemein anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als bindende Bestandteile des Rechts der deutschen Republik, auch wenn sie nicht ausdrücklich durch Gesetz angeordnet sind“. Jak widzimy z tego zestawienia, strefa radziecka nawiązuje w sposób stanowczy do art. 4 konstytucji wejmarskiej.

b) W strefie brytyjskiej występuje to zjawisko w podobnej postaci. Brak tekstów konstytucyj krajowych uniemożliwia szczegółową analizę.

c) W strefie amerykańskiej zjawisko to kształtuje się podobnie jak w strefie radzieckiej. Brak tekstów konstytucji krajowych uniemożliwia szczegółową analizę. W tekście konstytucji bawarskiej, art. 84 wyraża tę zasadę w sposób następujący: „Die allgemein anerkannten Regeln des Voelkerrechts gelten als Bestandteile des einheimischen Rechts“.

d) W strefie francuskiej zjawisko to kształtuje się podobnie. Brak tekstów konstytucji uniemożliwia analizę.

Jak z powyższego zestawienia wynika, generalna klauzula transformacyjna wprowadza prawo międzynarodowe do systemu prawa wewnętrznego, niemieckiego, i to zarówno w chwili obecnej jak i w przyszłości. W okresie tworzenia art. 4 konstytucji wejmarskiej traktowano generalną klauzulę transformacyjną jako pewnego rodzaju *captatio benevolentiae* w stosunku do państw zwycięskich. Było to więc coś podobnego do postanowień, jakie dzisiaj pojawiają się w niektórych konstytucjach krajowych, niemieckich, postanowień potępiających konstytucyjnie wojnę. Po prostu twórcy konstytucji uważają, że ze względu na państwa zwycięskie wypada wprowadzić taki czy inny artykuł. Należy dodać, że art. 4 konstytucji wejmarskiej nie był kwestionowany w II Rzeszy i był również życzliwie traktowany — w teorii! — w III Rzeszy. Nie przeszkodziło to wcale złamać Hitlerowi 64 umowy prawa międzynarodowego w ciągu niecałych 13 lat. Nauka niemiecka w okresie III Rzeszy łatwo umiała pogodzić taką teorię z taką praktyką. Obecnie nad właściwym i efektywnym wykonaniem generalnej klauzuli transformacyjnej czuwają dowódcy wojskowi poszczególnych stref okupacyjnych. Oni, jak również Sojusznicza Rada Kontroli nad Niemcami, stanowią

gwarancję, że prawo międzynarodowe stanowić będzie część składową wewnętrznego prawa niemieckiego nie tylko w teorii, lecz również i w praktyce.

2. Druga droga kształtowania wewnętrznego prawa niemieckiego przez prawo międzynarodowe prowadzi poprzez inne postanowienie konstytucyjne, mianowicie poprzez zasadę łamania prawa krajowego przez prawo Rzeszy, zasadę łamania prawa partykularnego przez prawo powszechne. Konstytucja wejmarska w art. 13 (1) ujmuje tę zasadę w następującym zdaniu: „Reichsrecht bricht Landesrecht“. Pozostawiając znowu na uboczu wszystkie zagadnienia teoretyczne związane z tą zasadą, należy śledzić przejęcie tego art. 13 (1) przez konstytucje krajowe niemieckie w chwili obecnej:

a) W strefie radzieckiej w konstytucji Land Mark Brandenburg, w art. 37 (2), czytamy: „Gesamtdeutsches Recht bricht Landesrecht“. W konstytucji Land Sachsen-Anhalt art. 59 (2) brzmi: „Gesamtdeutsches Recht bricht Landesrecht“. Konstytucja Land Thueringen w art. 41, mówi: „Gesamtdeutsches Recht bricht Landesrecht“. Konstytucja Land Mecklenburg-Vorpommern formułuje tę zasadę inaczej, zastrzegając w art. 1 szerokie pełnomocnictwa dla konstytucji przyszłego państwa niemieckiego. Projekt konstytucji przyszłego państwa niemieckiego opracowany przez SED mówi w art. 86: „Die Gesetze der Republik werden durch die Laender, Kreise und Gemeinden ausgefuehrt, soweit nicht durch Gesetz anders bestimmt wird“.

b) W strefie brytyjskiej zagadnienie to jest podobnie ujęte. Brak tekstów konstytucji krajowych uniemożliwia bliższą analizę.

c) W strefie amerykańskiej zagadnienie to jest ujęte podobnie. W niektórych konstytucjach krajowych, np. w konstytucji heskiej, art. 152, zastrzega się zdecydowaną przewagę dla przyszłego powszechnego prawa niemieckiego, opartego na konstytucji przyszłego państwa niemieckiego. Stylizacja tego artykułu jest bardzo podobna do art. 86 konstytucji projektowanej przez SED.

d) W strefie francuskiej trudno się zorientować co do istnienia tego zagadnienia ze względu na zupełny brak tekstów konstytucji krajowych.

Zasada „Reichsrecht bricht Landesrecht“ jest szczególnie ważna, jeżeli uświadomimy sobie, że Reichsrecht jest w pełni kształtowany przez prawo międzynarodowe. Jeśli więc tak ukształtowany Reichsrecht łamie Landesrecht, oznacza to, że zasady prawa międzynarodowego docierają względnie powinny dotrzeć do najniższej warstwy systemów prawnych obowiązujących w Niemczech, do systemu prawnego krajowego. Konstytucje krajowe zatwierdzane są przez

dowódców poszczególnych stref okupacyjnych. Dowódca każdej strefy okupacyjnej zobowiązany jest pilnować wykonania postanowień konstytucji krajowej. W ten sposób istnieje gwarancja, że i ta zasada również zostanie wykonana, że nie pozostanie w sferze teorii.

Na podstawie dotychczasowego rozumowania wolno sformułować wniosek, a właściwie odpowiedź na postawione w tytule pytanie: głównym systemem prawa obowiązującego na okupowanym terytorium niemieckim jest prawo międzynarodowe. System prawa międzynarodowego kształtuje obecne losy terytorium niemieckiego i przesądza strukturę prawną przyszłego państwa niemieckiego. System prawa międzynarodowego przesądza również na daleką przyszłość strukturę przyszłego, wewnętrznego prawa niemieckiego. Należy teraz powyższe wnioski skonfrontować z zasadniczym tematem niniejszych rozważań, mianowicie z zagadnieniem konstrukcji prawnej jednolitego państwa niemieckiego na płaszczyźnie prawa międzynarodowego.

II. MIĘDZYNARODOWO-PRAWNA KONSTRUKCJA JEDNOLITEGO PAŃSTWA NIEMIECKIEGO

Rozważania niniejsze zawarte są niemal wyłącznie w ramach postanowień jałtańskich i poczdamskich. Na pierwszy plan wysuwają się tutaj postanowienia poczdamskie ze względu na to, że stanowią one wykonanie ramowych postanowień jałtańskich, mają więc charakter bardziej konkretny, bardziej szczegółowy. Postanowienia poczdamskie, zwłaszcza te, które zawarte są w rozdz. III, pozwalają dokonać kilku stwierdzeń:

1. Obecny stan prawny, panujący na terytorium b. Rzeszy Niemieckiej jest okupacją. Postanowienia poczdamskie określają to raz jako okupację, drugi raz jako kontrolę. Rozdz. III stwierdza wyraźnie, że postanowienia poczdamskie stanowią uzgodnione zasady politycznej i gospodarczej kontroli w stosunku do pokonanych Niemiec przez cały okres kontroli sojuszniczej⁴. Szczegółowe postanowienia zawarte w rozdz. III mają podtytuł: „Zasady polityczne i gospodarcze, mające służyć za podstawę do traktowania Niemiec w początkowym okresie kontrolnym”. Należy tutaj podkreślić, że umowa poczdamska w tej części podkreśla, iż jej postanowienia dotyczą początkowego okresu kontrolnego. Pozwala to domyślać się, że w następnym okresie kontrolnym postanowienia ulegną zmianie. Co więcej, badając stopień surowości postanowień poczdamskich wolno w tym podtytule odczytać sugestie, że te następne postanowienia kontrolne ulegną złagodzeniu. Trudno bowiem wyobrazić sobie bardziej wnikliwy system kontrolny okupowanego kraju, niż ten, który

został naszkicowany w umowie poczdamskiej. Sugestię taką popiera charakterystyczny zwrot zawarty w rozdz. III, a stwierdzający, że jeżeli wysiłki niemieckie skierowane będą stale do tego samego celu, dla którego zorganizowano kontrolę nad Niemcami, „to będą oni mogli w odpowiednich warunkach zająć swe miejsce pośród wolnych i miłujących pokój ludów świata“. Wynika z tego, że kontrola okupacyjna ulegać będzie bezustannie łagodzeniu, że już podczas okupacji zarówno zwycięzcy jak i pokonany naród niemiecki mają myśleć o momencie przywrócenia suwerenności przyszłemu państwu niemieckiemu.

2. Postanowienia poczdamskie określają nie tylko sam charakter stanu prawnego, panującego obecnie na terytorium b. Rzeszy Niemieckiej, ale ponadto precyzują wyraźnie jednolitość okupowanego terytorium. Rozdz. III umowy poczdamskiej stwierdza wyraźnie, że „armie sojusznicze okupują całe Niemcy“. Oświadczenie to podkreślone jest dalszym zwrotem akcentującym, że wyniki konferencji poczdamskiej stanowią uzgodnioną politykę sprzymierzeńców w stosunku do pokonanych Niemiec przez cały okres kontroli sojuszniczej. W ramach tej uzgodnionej polityki sprzymierzeńców ustalono szczegółowo zasady polityczne i gospodarcze, mające służyć za podstawę do traktowania okupowanego terytorium niemieckiego jako jednolitego terytorium. Wynika to w sposób oczywisty z rozdz. III postanowień poczdamskich. Szczególnie jasno występuje to przy formułowaniu zasad gospodarczych. Rozdz. III, lit. B, p. 14 mówi wyraźnie: „Przez ciąg trwania okupacji Niemcy traktowane będą jako samodzielna jednostka gospodarcza“. Pod takim kątem widzenia ustalono wszystkie wytyczne gospodarcze dla Niemiec na okres okupacji, a więc bezterminowy. Zasada traktowania Niemiec jako samodzielnej jednostki gospodarczej przeprowadzona jest tak konsekwentnie w postanowieniach poczdamskich, że w rozdz. III, lit. B, p. 19 występuje jasno sformułowana troska o taki system gospodarczy na okupowanym terytorium niemieckim, ażeby zachować: „równowagę gospodarczą Niemiec“.

3. Jednolity charakter okupowanego terytorium niemieckiego podkreślony jest w postanowieniach poczdamskich oświadczeniem, zawartym w rozdz. III, lit. A, p. 2, które brzmi: „O ile to będzie możliwe, ludność niemiecka w całych Niemczech będzie traktowana jednakowo“. Podkreślenie jednolitości jest tutaj podwójne. Raz mówi się o ludności niemieckiej, a więc o jednym narodzie niemieckim. Po wtóre, podkreśla się, że ten jeden naród niemiecki będzie jednakowo traktowany w całych Niemczech. Ta stylizacja nie jest przypadkowa. Znalazła ona swój dalszy wyraz w ustawach Sojuzni-

czej Rady Kontroli, a zwłaszcza w ustawie nr 33 z dnia 29 października 1946 o powszechnym spisie ludności w Niemczech. Ustawa ta mówi nawet wyraźnie o obywatelach niemieckich, a nie o ludności niemieckiej.

Takie są podstawowe założenia mechanizmu kontrolnego, zbudowanego w myśl postanowień poczdamskich. Z kolei należy rozważyć, w jaki sposób ten mechanizm kontrolny jest skonstruowany i w jaki sposób on działa.

Sojusznicza Rada Kontroli nad Niemcami stanowi najwyższą instancję mechanizmu kontrolnego na okupowanym terytorium niemieckim. Ustrój jej oraz funkcje wybiegają daleko poza chwilę bieżącą i poza cały okres okupacji Niemiec. Dlatego należy starannie zbadać całokształt działalności Sojuszniczej Rady Kontroli, bo tylko w ten sposób można odkryć drogi rozwojowe przyszłych Niemiec. Ażeby łatwiej uzyskać pełny obraz Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami, można ją potraktować jako zastępczą organizację państwową na okupowanym terytorium Niemiec. Rozpatrując Sojuszniczą Radę Kontrolną na takiej płaszczyźnie, należy zbadać cztery zasadnicze zagadnienia:

- 1) cele, do których realizacji Sojusznicza Rada Kontroli jest powołana,
- 2) władzę wykonawczą Sojuszniczej Rady Kontroli,
- 3) jej władzę ustawodawczą,
- 4) jej władzę sądową.

Przystępujemy do analizy zadań, naszkicowanych powyżej:

1. Umowa jałtańska określiła wyraźnie w rozdz. II cele okupacji Niemiec. Celem tym jest stworzenie takich warunków, „że Niemcy już nigdy więcej nie będą w możności zakłócić pokoju świata“. Umowa poczdamska precyzuje to wyraźniej w rozdz. III, stwierdzając, że sojusznicy: „...podejmą... niezbędne zarządzenia, aby osiągnąć pewność, że Niemcy już nigdy nie staną się groźbą dla swych sąsiadów albo dla pokoju świata“. Jeśli chodzi o określenia pozytywne, to umowa jałtańska wymienia wśród celów okupacji „stworzenie warunków przyzwoitego życia dla Niemców i dania im miejsca w społeczności narodów, jeżeli zostaną wykorzenione narodowy socjalizm i militarizm“. Umowa poczdamska mówi w rozdz. III: „Leży w zamiarach sprzymierzonych dać narodowi niemieckiemu sposobność do przyszłej przebudowy swego życia na podstawie demokratycznej i pokojowej“. Do realizacji tych celów powołana została w umowie poczdamskiej Sojusznicza Rada Kontroli nad Niemcami. Rozdz. III, lit. A, p. IV stwierdza wyraźnie, że celem Sojuszniczej

Rady Kontroli jest „poczynić przygotowania do ewentualnej odbudowy niemieckiego życia politycznego na podstawie demokratycznej i do ewentualnej współpracy pokojowej Niemiec w życiu międzynarodowym“. Te cele określa umowa poczdamska w rozdz. III, lit. A, p. 3 jako cele okupacji Niemiec, „które powinny kierować działalnością Rady Kontroli“. Jeżeli wczytamy się w te ostatnie postanowienia, to łatwo można zauważyć, że Sojusznicza Rada Kontroli pełni funkcję nie tylko najwyższego organu okupacyjnego, ale również organu, który ma odbudować przyszłe państwo niemieckie i wprowadzić je do obrotu międzynarodowego. Dla realizacji tych celów Sojusznicza Rada Kontroli została wyposażona we władzę wykonawczą, ustawodawczą i sądową o charakterze podobnym do władzy suwerennej.

2. Najwyższa władza wykonawcza należy do Sojuszniczej Rady Kontroli. Wynika to jasno z aktu objęcia tej władzy — „Erklärung“ wydanej przez cztery mocarstwa okupacyjne w dniu 5. VI. 1945. W tym samym akcie prawnym podane są główne zasady mechanizmu kontrolnego. Oświadczenie to potwierdzone jest w sposób równie dobitny w innym akcie prawnym Sojuszniczej Rady Kontroli — „Proklamation I“ z 11. VII. 1945 — skierowanym do całego narodu niemieckiego. Oba te akty prawne podkreślają, że w Niemczech nie ma centralnego rządu niemieckiego, że najwyższa władza, nie tylko wykonawcza, należy do mocarstw okupujących Niemcy, że naród niemiecki zobowiązany jest do bezwzględnego posłuszeństwa w stosunku do aktów prawnych Sojuszniczej Rady Kontrolnej. Zgodnie z postanowieniem jałtańskim Sojusznicza Rada Kontroli utworzona jest na zasadzie „zespolonej administracji“. Umowa poczdamska stwierdza w rozdz. III, lit. B, p. 4: „...skoordynowanie polityki sojuszniczej w zakresie kontroli nad Niemcami... powinno wchodzić... w zakres kompetencji Sojuszniczej Rady Kontroli w Berlinie“. Rozdz. III, lit. A, p. 1 precyzuje zasadnicze założenia strukturalne Rady Kontroli. Wreszcie umowa poczdamska w rozdz. III, lit. A, p. 9 formułuje główne zasady administracji Niemiec przez Sojuszniczą Radę Kontroli, wytyczając budowanie Niemiec od samorządu lokalnego poprzez działalność partii politycznych do organizowania krajów niemieckich. Z postanowień tych wynika, że Sojusznicza Rada Kontroli nad Niemcami nie tylko wykonuje kontrolę nad okupowanym, jednolitym terytorium niemieckim, lecz nadto działa w kierunku realizacji struktury przyszłego jednolitego państwa niemieckiego.

3. Władza ustawodawcza należy w pełni do Sojuszniczej Rady Kontroli. Umowa poczdamska w rozdz. III, lit. A, p. 4 mówi: „Będą uchylone wszystkie ustawy narodowo-socjalistyczne, które tworzyły

⁸ Przegląd Zachodni

podstawę ustroju hitlerowskiego, albo które wprowadzały rozróżnienia z uwagi na rasę, wyznanie lub przekonania polityczne. Nie będzie tolerowane żadne takie rozróżnienie, czy to w zakresie ustawodawczym, administracyjnym, czy innym". Jak wynika z „Direktive Nr. 51“, wydanej przez Sojuszniczą Radę Kontroli, pełni ona władzę ustawodawczą poprzez wydawanie proklamacji do całego narodu niemieckiego, ustaw i rozkazów obejmujących całość terytorium niemieckiego. Władza ustawodawcza podobna jest do władzy suwerennej w Niemczech. Wystarczy wymienić chociażby ustawę Nr. 1 Sojuszniczej Rady Kontroli z dnia 20. VIII. 1945 znoszącą szereg konstytucyjnych ustaw hitlerowskich. Ustawa Nr. 1 przekreśla tyle aktów konstytucyjnych, hitlerowskich, ile jest liter w alfabecie, gdyż w ten sposób znakowane są przekreślone ustawy hitlerowskie. Ze wszystkich aktów prawnych Sojuszniczej Rady Kontroli wynika, że jej władza ustawodawcza dąży do realizacji struktury jednolitego państwa niemieckiego w przyszłości. Akty prawne Sojuszniczej Rady Kontroli skierowane są do całego narodu niemieckiego i obowiązują na całym terytorium niemieckim. Oczywiście działalność ustawodawcza ogranicza się w ten sposób do najważniejszych, ramowych ustaw. Synchronizowany aparat okupacyjny powinien jednak stanowić gwarancję jednolitego wykonania tych ustaw ramowych we wszystkich strefach okupacyjnych i we wszystkich krajach niemieckich. Działalność ustawodawcza Sojuszniczej Rady Kontroli jest fundamentem jednolitego prawa niemieckiego we wszystkich strefach okupacyjnych, jest równocześnie zapowiedzią prawnej jednolitości Niemiec po zniesieniu okupacji.

4. Władza sądowa kształtowana jest jednolicie na całym terytorium okupowanym. Umowa poczdamska w rozdz. III, lit. A, p. 8 mówi: „Sądownictwo będzie zreorganizowane odpowiednio do zasad demokracji, praworządności i równości praw dla wszystkich obywateli, bez różnicy rasy, narodowości lub religii“. Postanowienie to jest zrealizowane w aktach Sojuszniczej Rady Kontroli — „Proklamation Nr. 3“, Gesetz Nr. 4, z 30. XI. 1945. I na tym odcinku zarówno umowa poczdamska, jak i Sojusznicza Rada Kontroli realizuje strukturę przyszłego, jednolitego państwa niemieckiego.

Tak zarysowany obraz struktury i funkcji Sojuszniczej Rady Kontroli nad Niemcami skłania do poważnego traktowania konstrukcji współczesnych Niemiec jako „Allierte Bundesstaat Deutschlands“. Jest to wprawdzie obraz nieco przejaskrawiony, jednakże w zasadniczych swoich zarysach nie odbiegający od rzeczywistości. Władza centralna należy do Sojuszniczej Rady Kontroli złożonej z czterech głównodowodzących w poszczególnych strefach okupacyjnych. Strefy

okupacyjne stanowią niejako autonomiczne prowincje, żyjące w ramach prawnych aktów Sojuszniczej Rady Kontroli i realizujące te akty prawne. Całość stanowi jednolite terytorium niemieckie pod władzą czterech mocarstw okupujących. Działalność Sojuszniczej Rady Kontroli jest w ten sposób gwarancją niemieckiej jednolitości państwowej oraz niemieckiej jednolitości prawnej. Na takiej linii rozumowania zbiegają się coraz częściej poglądy niemieckich teoretyków prawa, i to zarówno ze strefy radzieckiej, jak i licznych teoretyków ze stref zachodnich Niemiec. Oczywiście nie można mierzyć tego zjawiska ustaloną już miarą pojęć okupacji wykonywanej na zasadach Konwencji Haskiej IV. Według postanowień tej Konwencji, okupant wykonuje niejako powierniczo władzę w imieniu suwerena, wypartego przejściowo z okupowanego terytorium. Trudno sobie wyobrazić, ażeby Sojusznicza Rada Kontroli wykonywała najwyższą władzę w Niemczech w imieniu pokonanego rządu hitlerowskiego. W tym miejscu należy więc być ostrożnym w zakresie analogii tak kuszących i tak ponętnych w prawie międzynarodowym. Wystarczy podkreślić, że okupacja Niemiec stanowi nowy rodzaj okupacji, bez wyraźnej, jasnej konstrukcji. Jest to twór prawny o charakterze doświadczalnym. Pod tym względem nie odbiega od innych zjawisk doświadczalnych obserwowanych obecnie w prawie międzynarodowym.

Dla naszych rozważań istotne jest tylko to, że stan prawny w Niemczech jest okupacją i że jest to okupacja jednolitego terytorium niemieckiego. Ważna jest również suma tych wniosków, że tak pojęta okupacja obecna przygotowuje w sposób przesadzający ustrój przyszłego jednolitego państwa niemieckiego.

Konstrukcja jednolitego państwa niemieckiego jest jasno i logicznie zarysowana w umowie poczdamskiej. Można powiedzieć bez przesady, że ta konstrukcja stanowi podstawę wszystkich postanowień kontrolnych wypełniających umowę poczdamską. Jednolitość przyszłego państwa niemieckiego jest w umowie poczdamskiej organicznie powiązana ze wszystkimi zasadami kontroli politycznej i gospodarczej nad Niemcami. Jednolitość przyszłego państwa niemieckiego jest również organicznie powiązana z konstrukcją powojennego ładu międzynarodowo-prawnego. Wystarczy tutaj wskazać chociażby na fakt, że przyszłe państwo niemieckie stanie się członkiem społeczności międzynarodowej i w tym charakterze zgłosi — kiedyś — prośbę o przyjęcie w poczet członków Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jednolite państwo niemieckie po odbyciu kwarantanny okupacyjnej zostanie niewątpliwie przyjęte w charakterze członka do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Przecież już dzisiaj w róż-

nych organizacjach międzynarodowych pojawiają się delegaci niemieccy. Można sobie wyobrazić komplikacje związane z brakiem jednolitego państwa niemieckiego w przyszłości. Równałoby się to zgłoszeniu się kilku państw niemieckich z prośbą o przyjęcie do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jeżeliby wszystkie takie państwa niemieckie odpowiadały wymaganiom członkostwa ONZ, to kilka państw niemieckich brałoby udział w głosowaniu. Można sobie łatwo wyobrazić konsekwencje takiego stanu rzeczy.

III. PAŃSTWOWO-PRAWNA KONSTRUKCJA JEDNOLITYCH NIEMIEC

Układ terytorialny Niemiec jest już niemal ustalony. Według konstytucji Rzeszy Niemieckiej z 1871 r. państwo to składało się z 22 suwerennych krajów oraz trzech miast hanzeatyckich. Konstytucja wejmarska 1919 r. wymienia 18 jednostek wchodzących w skład Rzeszy Niemieckiej, mianowicie 15 krajów i 3 miasta hanzeatyckie. Mniej więcej w tych granicach zarysował się podział na kraje niemieckie w obecnym układzie stref okupacyjnych. Jak wynika z poprzedniej części niniejszej rozprawy, podział terytorium niemieckiego na strefy okupacyjne jest wynikiem stosunków wojskowo-politycznych, nie dokonano go z myślą o kształtowaniu układu terytorialnego przyszłego państwa niemieckiego. Podział terytorium niemieckiego na strefy nie ma być utrwalony w przyszłym ustroju niemieckim, gdyż jest to podział o charakterze techniczno-kontrolnym. Postanowienia poczdamskie są tego przekonywującym wyrazem, gdyż właśnie te postanowienia cementują jednolitość przyszłego państwa niemieckiego.

Państwowo-prawna konstrukcja przyszłego państwa niemieckiego zarysowuje się już obecnie w konstytucjach krajów niemieckich. Konstytucje krajowe nie mogą zawierać innych zasad ustrojowych, niż te, które poznaliśmy w drugiej części niniejszej rozprawy. Wynika to z faktu, że konstytucje krajowe są systemem niższego rzędu w stosunku do prawa międzynarodowego i jego postanowień wyrażonych w umowie jałtańskiej i poczdamskiej. Konstytucje krajowe są zatwierdzane przez dowódców wojskowych poszczególnych stref okupacyjnych. Nie jest to bynajmniej postanowienie o charakterze grzesnościowym, znane są wypadki, że dowódca strefy amerykańskiej wywierał przemożny nacisk na parlament krajowy w kierunku usunięcia z konstytucji Bawarii elementów separatystycznych.

Konstytucje krajowe zawierają szereg drobiazgowych postanowień. Nie wszystkie te postanowienia posiadają równą wartość i równe znaczenie. Dla niniejszych rozważań wystarczy zbadać dwa zagadnienia. Przede wszystkim zagadnienie stosunku poszczególnych kra-

jów niemieckich do przyszłego państwa niemieckiego, a więc to sławne, mistyczne zagadnienie teorii konstytucyjnego prawa niemieckiego: Land-Reich. Drugie zagadnienie dotyczy stosunku konstytucji krajowej do konstytucji przyszłego państwa niemieckiego, a więc teoretyczne zagadnienia: Landesverfassung-Reichsverfassung.

1. Jest rzeczą jasną, że stosunek Land-Reich układa się z pewnymi odcieniami w różnych strefach okupacyjnych. Co więcej, jak zobaczymy, nawet w jednej strefie stosunek poszczególnych krajów do przyszłego państwa niemieckiego układa się nie tylko różnorodnie, ale wręcz krańcowo różnorodnie.

a) Strefa radziecka kształtuje swój stosunek do przyszłego państwa niemieckiego w sposób jasny i zdecydowany. Wszystkie konstytucje krajowe w tej strefie zawierają stanowcze stwierdzenia: „Das Land... ist ein Glied der deutschen demokratischen Republik“. To oświadczenie znajduje się w art. 1 (1) wszystkich konstytucyj krajowych w strefie radzieckiej. Odpowiedni artykuł w projekcie konstytucji opracowanym przez SED brzmi następująco: „Deutschland ist eine unteilbare demokratische Republik, gegliedert in Länder“. Jak z tego wynika, synchronizacja między konstytucjami krajowymi strefy radzieckiej a projektem konstytucji przyszłego państwa niemieckiego, opracowanym przez SED, jest całkowita. Wyjątkowe stanowisko w tej strefie zajmuje Berlin. Do niedawna istniał spór prawny na temat rangi Berlina w zakresie ustawodawstwa wewnętrznego. Berlin ma własną konstytucję, ale jest to konstytucja o charakterze statutu samorządowego. Magistrat berliński pragnął nadać tej konstytucji charakter konstytucji krajowej, a tym samym podnieść Berlin do rangi kraju. Komendantura sojusznicza w Berlinie przekreśliła ten projekt. W ten sposób Berlin utrwala swój charakter stolicy przyszłego jednolitego państwa niemieckiego, charakter ośrodka centralnych dyspozycji. Ten charakter posiada Berlin obecnie jako siedziba Sojuszniczej Rady Kontrolnej.

b) Jak wynika ze streszczeń konstytucji krajowych w strefie brytyjskiej, operują one również określeniem, że dane kraje stanowią człon przyszłego państwa niemieckiego. Brak tekstów konstytucji uniemożliwia bliższą analizę. Trudno się zorientować, jak konstytucje krajów strefy brytyjskiej pojmują jedność Niemiec. Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że to pojęcie bardzo się różni od pojęcia jednolitego państwa niemieckiego, według projektu konstytucji SED.

c) W strefie amerykańskiej stosunek poszczególnych krajów do przyszłego państwa niemieckiego kształtuje się w sposób skrajnie różnorodny. Konstytucja bawarska mówi w art. 1 (1): „Bayern ist ein Freistaat“. Nie ma w całej konstytucji ani jednej wzmianki o

tym, że Bawaria stanowi część składową przyszłego państwa niemieckiego. Natomiast art. 178 obwarowuje przystąpienie Bawarii do przyszłego państwa niemieckiego w następujący sposób: „Bayern wird einem künftigen deutschen demokratischen Bundesstaat beitreten. Er soll auf einem freiwilligen Zusammenschluss der deutschen Einzelstaaten beruhen, deren staatsrechtliches Eigenleben zu sichern ist“. Inaczej ujmuje to zagadnienie konstytucja Land Württemberg-Baden, która stwierdza w art. 43: „Württemberg-Baden ist... ein Glied der deutschen Republik“. Identyczne sformułowanie zawiera konstytucja Land Hessen w art. 64. Konstytucja tego ostatniego kraju może uchodzić za wzorową w zakresie kształtowania stosunku tego kraju do przyszłego państwa niemieckiego. Pod tym względem konstytucja Land-Hessen stanowi przeciwieństwo do konstytucji bawarskiej w tej samej strefie.

d) Brak tekstów konstytucji ze strefy francuskiej uniemożliwia bliższą analizę. Konstytucja Land-Baden uważa ten kraj za „eine demokratische Republik“. Konstytucja ta mówi również o stosunkach Land Baden z innymi krajami niemieckimi, nie wypowiadając się wszakże o stosunku tego kraju do przyszłego, jednolitego państwa niemieckiego. W podobny sposób ujmuje zagadnienie konstytucja Land Württemberg-Hohenzollern. Konstytucja Rheinland-Pfalz stwierdza, że ten kraj „ist ein Volksstaat“. Dalsze postanowienie tej konstytucji mówi o stosunkach tego kraju z innymi państwami, nie rozróżniając wśród tych innych państw ani krajów niemieckich, ani też przyszłego państwa niemieckiego. Konstytucja Rheinland-Pfalz charakteryzuje się tym, że zawiera w tekście tylko raz użyte słowo „niemiecki“. Pod tym względem stanowi ona unikat we wszystkich strefach okupacyjnych.

Analiza postanowień poczdamskich pozwala dojść do wniosku, że te postanowienia w zakresie stosunku Land-Reich nawiązują do art. 2 konstytucji wejmarskiej, który brzmi: „Das Reichsgebiet besteht aus dem Gebiete der deutschen Länder“. Interpretacja tego artykułu w konstytucji wejmarskiej szła dotąd zawsze w kierunku unitaryzmu terytorium niemieckiego, a nie w kierunku federalizmu. Wyrazem tej interpretacji jest art. 18 konstytucji wejmarskiej, przewidujący możliwość zmian terytorialnych Rzeszy tylko na drodze ustawodawstwa powszechnego, przy pełnym zastosowaniu zasady „Reichsrecht bricht Landesrecht“. Z analizy postanowień poczdamskich, stosowanych w pełni w tym zakresie tylko w strefie radzieckiej, wynika, że stosunek Land-Reich sprowadza się do rozsądnego podziału kompetencji między poszczególnymi krajami a przyszłym, jednolitym państwem niemieckim. Zrozumienie dla tej zasady za-

uważyć można jedynie jeszcze w strefie amerykańskiej, i to nie we wszystkich konstytucjach krajowych tej strefy.

2. Stosunek konstytucji krajowych do przyszłej konstytucji jednolitego państwa niemieckiego układa się różnie w poszczególnych strefach okupacyjnych. Można oczywiście dopatrzeć się pewnej współzależności między zagadnieniem Land-Reich a zagadnieniem Landesverfassung-Reichsverfassung. Trzeba jednak te zagadnienia traktować oddzielnie, gdyż pokrywają się one w bardzo nieznacznym odcinku. Oto obraz tego zagadnienia w poszczególnych strefach okupacyjnych:

a) W strefie radzieckiej widzimy w tym zakresie pewną różnorodność. Konstytucja Land Thüringen stwierdza w art. 1 (1), że kraj ten „regelt seine öffentliche Angelegenheiten im Rahmen der Verfassung und der Gesetze der deutschen demokratischen Republik“. Land Mecklenburg-Vorpommern zawiera w swej konstytucji, art. 1 (2), następujące postanowienia: „Alle öffentlichen Angelegenheiten des Landes werden im Rahmen der Verfassung und der Gesetze der deutschen, demokratischen Republik geregelt“. Ta sama konstytucja zawiera następujące znamienne oświadczenie w art. 101: „Die künftige Verfassung der deutschen, demokratischen Republik wird für das Land Mecklenburg-Vorpommern bindende Rechtsnorm sein und alle ihr entgegenstehenden Bestimmungen dieser Verfassung und andere Gesetze ausser Kraft setzen“. Konstytucja Land Sachsen-Anhalt mówi w art. 1 (2): „Alle öffentlichen Angelegenheiten der Provinz werden im Rahmen der Verfassung und der Gesetze der deutschen, demokratischen Republik geregelt“. Konstytucja Land Mark-Brandenburg mówi w art. 1 (2): „Eine zukünftige Verfassung der deutschen demokratischen Republik ist für die Mark Brandenburg bindende Rechtsnorm und setzt Gesetzesbestimmungen, die ihr entgegenstehen, ausser Kraft“. Projekt konstytucji opracowany przez SED dla przyszłego państwa niemieckiego oddaje w art. 49 wszystkie spory konstytucyjne między przyszłą konstytucją jednolitego państwa niemieckiego a konstytucjami krajowymi do rozstrzygnięcia przez prezydium przyszłego powszechnego niemieckiego parlamentu. Ta sama instancja ma rozstrzygać spory konstytucyjne między poszczególnymi krajami niemieckimi.

b) Dla konstytucji krajowych w strefie brytyjskiej zagadnienie to — zdaje się — w ogóle nie istnieje. Brak tekstów tych konstytucji uniemożliwia analizę.

c) W strefie amerykańskiej poszczególne konstytucje krajowe regulują to zagadnienie różnorodnie. W konstytucji bawarskiej brakuje jakiegokolwiek wzmianki dopuszczającej wyższość postanowień konstytucji przyszłego państwa niemieckiego w stosunku do postano-

wień konstytucji bawarskiej. Konstytucja Land Württemberg-Baden oświadcza w art. 105: „Bestimmungen dieser Verfassung, die der künftigen deutschen Verfassung widersprechen, treten ausser Kraft, sobald diese rechtswirksam wird“. Konstytucja Land Hessen mówi w art. 151: „Hessen wird alle Massnahmen die es auf Gebieten trifft, für welche die deutsche Republik, die Zuständigkeit beanspruchen könnte, unter den Grundsatz stellen, dass die gesamtdeutsche Einheit zu wahren ist. Vor allem wird es die bestehende Rechtseinheit nicht ohne zwingenden Grund antasten. Ob ein zwingender Grund vorliegt, entscheidet das Gesetz“. W tej samej konstytucji znajduje się jedyny w swoim rodzaju artykuł zmierzający do unifikacji prawa niemieckiego już w okresie okupacji Niemiec celem stworzenia płaszczyzny wspólnej dla przyszłego, jednolitego prawa niemieckiego. Jest to art. 152, który brzmi: „Bis zur Bildung einer gesetzgebenden Körperschaft für die Deutsche Republik kann die Regierung mit anderen deutschen Regierungen vereinbaren, dass für bestimmte Teile des Rechts eine einheitliche Gesetzgebung geschaffen wird, die der endgültigen gesamtdeutschen Einheit kein Hindernis bereiten darf. Solche Vereinbarungen bedürfen der Zustimmung des Landtages. Sie müssen vorsehen, dass die gesetzgebende Gewalt auf ein Organ übertragen wird, das, mittelbar oder unmittelbar, aus demokratischen Wahlen hervorgegangen ist. Gesetze, die von diesen Organen beschlossen werden, binden das Land Hessen nur, wenn sie dieser Verfassung nicht zuwiderlaufen“. Konstytucja Land Hessen zawiera postanowienie zbliżające ją do projektu konstytucji SED w zakresie omówionego wyżej art. 49 tej konstytucji. Odpowiednikiem tego artykułu w konstytucji SED jest w konstytucji Land Hessen, art. 153, brzmiący niemal identycznie: „Die Zuständigkeiten zwischen der Deutschen Republik und Hessen sind von einer deutschen Nationalversammlung die vom ganzen deutschen Volk zu wählen ist, verfassungsmässig abzugrenzen. Künftiges Recht der Deutschen Republik bricht Landesrecht“.

d) Brak tekstów konstytucji ze strefy francuskiej uniemożliwia analizę. Wolno się domyślać na podstawie przedstawionego wyżej zagadnienia Land-Reich w konstytucjach krajowych tej strefy, że zagadnienie Landesverfassung- Reichsverfassung w tych konstytucjach nie istnieje.

Przystępując do podsumowania wniosków z przedstawionych obu wyżej zagadnień, należy stwierdzić, że najbardziej wyraźne i stanowcze stanowisko w zakresie obu tych zagadnień reprezentuje projekt konstytucji przyszłego państwa niemieckiego, opracowany przez SED. Należy dodać, że projekt SED pokrywa się najbardziej z ten-

dencjami wyrażonymi w postanowieniach poczdamskich. Trzeba wreszcie dodać, że największe zbliżenie do projektu SED daje się zauważyć tylko w jednej strefie, mianowicie w strefie amerykańskiej, i to nie we wszystkich konstytucjach krajowych tej strefy. Wreszcie należy podkreślić, że konstytucje krajowe niejednokrotnie pretendują do tego, żeby być praprojektami konstytucji przyszłego państwa niemieckiego, żeby być modelami tego przyszłego państwa. Z tego względu należy wszystkim konstytucjom krajowym poświęcać dużo uwagi.